

Л. С. Нецька,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7383-3586>

К. О. Чайка,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національний авіаційний університет

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mails: netska-l-s@ukr.net, chakatia@ukr.net

***Мета** статті полягає у встановленні меж можливого втручання у права людини і громадянина в умовах воєнного стану та відповідності введених обмежень прав людини нормам Конституції України. **Методи дослідження:** формально-юридичний, аналізу і синтезу, порівняльно-правовий, логічний. **Результати:** доведено, що у демократичному суспільстві може застосовуватися правомірне обмеження прав людини, визначено особливості обмеження різних прав людини і громадянина під час введення воєнного стану, окреслено умови, за яких ці обмеження можуть бути обґрунтовані як тимчасові заходи для забезпечення безпеки та захисту держави в умовах кризової ситуації. **Обговорення:** акцентовано, що однією з основних проблем є знаходження балансу між необхідністю забезпечення безпеки держави в умовах воєнного конфлікту та збереженням основних прав і свобод громадян. Часто обмеження прав вводять як тимчасові заходи, але важливо визначити межі цих обмежень. Підкреслено, що потребує з'ясування перелік прав, обмеження яких допустиме, і власне межі дозволеного законом зменшення обсягу і змісту прав.*

***Ключові слова:** воєнний стан; права і свободи людини; органи державної влади; органи місцевого самоврядування; обмеження прав і свобод людини та громадянина.*

Постановка проблеми та її актуальність. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року і внаслідок запровадження правового режиму воєнного стану перед нашою країною постали нові нагальні виклики, пов'язані з забезпеченням конституційних прав і свобод людини та громадянина. Умови воєнного стану суттєво відрізняються від звичайного режиму, який існує в мирний час, оскільки не тільки передбачають надання відповідним органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовим адміністраціям та військовому командуванню в цілому повноваження, які необхідні для усунення загрози незалежності України, але й обмеження деяких прав і свобод

людини та громадянина, які зазвичай гарантуються Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами. Ці обмеження мають на меті забезпечення національної безпеки, захисту територіальної цілісності, запобігання загрозам для громадського порядку та безпеки населення. Застосовуючи їх, органи влади повинні дотримуватись міжнародних стандартів прав людини, а також принципів обґрунтованості, необхідності і пропорційності обмежень та забезпечення необхідного обсягу.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Сучасний світ стикається з численними збройними конфліктами та загостренням напруженості, що вимагає дослідження правових аспектів обмеження прав людини і громадянина

в умовах воєнного стану. Воєнний стан може призводити до порушення прав людини та громадянина, оскільки застосовуються спеціальні заходи, що обмежують деякі права.

Питанню гарантування державною прав і свобод людини та громадянина, а також їх обмеженню була присвячена ціла низка наукових досліджень, як у вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній науці. Зокрема, варто акцентувати увагу на працях таких авторів: М.Ф. Анісімової, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, А.Ю. Олійника, А.М. Колодія, В.Р. Барського, С.О. Горулько, Ю.Г. Барабаша, О.Ф. Динько, Ю.М. Бисаги, І.В. Михайлишина, Ю.М. Тодики, О.Ф. Динька, О.В. Скрипнюка, В.І. Євтушенко, О.В. Осинської, С.В. Максименка, В.Л. Федоренка та ін. Проте обмеження прав людини в умовах воєнного стану, зважаючи на нинішню практику, не досліджувалося.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У науковій літературі розкрито різні підходи, застосовні до обмеження прав людини у демократичному суспільстві. Найперше, можливі обмеження за обсягом прав, які можуть стосуватися всіх прав (загальні обмеження) або ж деяких прав (спеціальні обмеження) чи навіть певних прав (окремі обмеження) [1]. Пропонується також розрізняти правомірне і неправомірне обмеження прав, а також передбачене нормами національних законів чи міжнародними актами. Важливі і обмеження прав за змістом, оскільки спрямовані на їх звуження [2, с. 44].

У статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «воєнний стан визначено як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод

людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Отже, в умовах воєнного стану має місце спеціальне обмеження прав.

Відповідно до статті 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [4].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, на території України введено особливий правовий режим воєнного стану, а згідно зі статтею 3 даного Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Таким чином, відповідно до вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, наразі можуть бути обмежені певні права та свободи фізичних осіб. Їх аналізу варто приділити увагу.

1. Право на недоторканність житла. Під час дії воєнного стану можуть бути встановлені обмеження щодо зазначеного права. Це означає, що уряд або військові адміністрації можуть здійснювати дії, які обмежують права власників житла або є втручанням у ці права з метою забезпечення національної безпеки та/або ведення воєнних дій. Такі заходи можуть включати обшуки, огляд і конфіскацію майна, евакуацію та

інші заходи, які безпосередньо передбачають втручання в таку сфері приватного життя населення.

Як вбачається з пунктів 4, 5 «Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456, перевірка документів в осіб, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян здійснюється лише після введення воєнного стану в межах території та у строки, зазначені в указі Президента України про введення воєнного стану, на підставі наказу військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення). Право на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян надано відповідним уповноваженим особам Національної поліції України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Державної митної служби України та Збройних Сил України, які визначені в наказі коменданта [6].

Крім того, органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть евакуювати мешканців з певних регіонів або міст, де є загроза їх безпеці. Це може бути спричинено можливістю прямої військової атаки, небезпечністю прифронтових зон або потребою забезпечити належний контроль на окремих місцевостях. Так, відповідно до пункту 3 «Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841: «обов'язковій евакуації підлягає населення у разі виникнення загрози аварії з викидом радіоактивних і небезпечних хімічних речовин, катастрофічного затоплення місцевості та землетрусів, масових лісових і торф'яних пожеж, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів, надзвичайних ситуацій на арсеналах, базах (складах) озброєння, ракет, боєприпасів і

компонентів ракетного палива, інших вибухопожежонебезпечних об'єктах Збройних Сил та/або інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також суб'єктів господарювання, які використовують у своїй діяльності вибухопожежонебезпечні об'єкти, збройних конфліктів (із районів можливих бойових дій у безпечні райони)» [7].

2. *Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.* Це право відноситься до особистої приватності та конфіденційності спілкування громадян. Однак, під час воєнного стану, можуть вживатися заходи, які обмежують право на таємницю листування з метою забезпечення безпеки держави та запобігання можливим загрозам. Такі заходи можуть включати моніторинг комунікацій, перехоплення листування, блокування доступу до деяких комунікаційних засобів та інші дії, спрямовані на забезпечення контролю та обмеження передачі інформації.

До того ж, можна стверджувати, що порушення українськими військовими і представниками правоохоронних органів права на таємницю листування чи телефонних розмов російських окупантів є цілком виправданими, оскільки за допомогою даної інформації можливо здійснити збір доказів злочинних дій Російської Федерації на території України.

3. *Право на невтручання в особисте і сімейне життя.* Органи державної влади та інші уповноважені органи можуть застосовувати заходи, що призводять до розриву зв'язку між членами сім'ї, наприклад, через евакуацію, відокремлення у зонах безпеки або заборону пересування. Це може вплинути на можливість зустрічей, спілкування та підтримки родинних зв'язків. Разом з тим, можливе введення обмежень або заборони відвідування родичами військових об'єктів, таких як казарми або тимчасові бази, з метою забезпечення безпеки військових операцій.

4. *Свобода на пересування, право на вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України.* У зв'язку з введенням воєнного стану на території України введена комендантська година, тобто захід, який полягає у встановленні обмежень на пересування

та присутність громадян на вулицях та інших публічних місцях протягом певного періоду часу. Відповідно до пункту 4 «Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 року № 573, «запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку» [8].

Крім того, були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема відповідно до змін пункту 4 статті КПК України «дозволяється проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час - з 22 години ночі до 6 години ранку» [9]. Дані зміни унеможливають фізичну присутність сторони захисту, адвоката, під час проведення обшуку через дію комендантської години.

Важливо зазначити, що відповідно до Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року № 69/2022 було оголошено та проведено загальну мобілізацію на території Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, міста Києва [10]. Таким чином, чоловікам від 18 до 60 років та жінкам-військовозобов'язаним обмежено виїзд за межі території України. Дана заборона не поширюється на військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [11].

5. *Свобода думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.* Положенням статті 24 Закону України «Про інформацію» передбачено: «що заборонено втручатися у професійну діяльність журналістів, здійснювати конт-

роль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчувати суспільно необхідну інформацію, накладати заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, накладати заборони на критику суб'єктів владних повноважень» [12]. Проте, незважаючи на це, засоби масової інформації чи інші інформаційні ресурси можуть поширювати інформацію щодо певної події, яка може завдати суттєву шкоду для проведення військової операції, наприклад, повідомивши ворога про місцеперебування національних військових формувань, пересування Збройних Сил України тощо.

6. *Право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.* Обмеження даного права може стосуватись різних аспектів політичної діяльності та громадської участі, зокрема включаючи заборону політичних партій і організацій, що може бути зумовлено потребою в забезпеченні стабільності та контролю над політичним процесом всередині України, обмеження на проведення виборів і референдумів шляхом відкладання чи скасування через неможливість забезпечити безпеку, свободу та рівність виборчого процесу в умовах воєнного стану.

7. *Право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.* Органи державної влади та інші уповноважені органи можуть заборонити проведення масових мітингів, демонстрацій, зборів або інших публічних заходів, які можуть створювати загрозу безпеці чи порушувати громадський порядок. Згідно з пунктом 8 частини 1 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: «в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування запроваджувати і здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних

осіб, передбачених Указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану, зокрема забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів» [3].

Так, на території Київської області проведення мирних зборів регламентується Порядком проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану, затвердженим Протоколом оперативного штабу Ради оборони Київської області від 07.07.2022 року № 145. Відповідно до пункту 1 даного Порядку проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших спортивних, освітніх, культурно-просвітницьких, релігійних, розважальних та видовищних масових заходів в умовах воєнного стану на території Київської області можливе лише за виключних обставин та тільки за умови їх письмового погодження з виконавчими органами міських, селищних та сільських рад, не менш, ніж за п'ять робочих днів до дня проведення заходу [13].

8. *Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.* Під час воєнного стану в контексті цього права можуть бути введені заходи, спрямовані на забезпечення безпеки та військової ефективності. Наприклад, може бути встановлена система раціоналізації ресурсів, щоб забезпечити потреби військових сил, включаючи контроль за розподілом продуктів, енергії, транспорту та інших матеріальних ресурсів.

Воєнний стан може також супроводжуватись заборонаю продажу, переказу або інших форм розпорядження власним майном, враховуючи певну нерухомість, транспортні засоби, цінності тощо. Так, відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»: «під час воєнного стану за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради, може здійснюватися примусове відчуження або вилучення майна

юридичних та фізичних осіб для потреб держави» [14].

Щодо права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності, то використання та поширення винаходів, технологій, літературних або художніх творів та іншої інтелектуальної власності може бути обмеженим або контрольованим в інтересах національної безпеки під час воєнного стану. Наприклад, це відбувається шляхом встановлення обмежень на експорт або передачу важливих технологій або винаходів, щоб запобігти їх використанню противником.

9. *Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.* Право на підприємницьку діяльність є важливим правом людини, і будь-які обмеження повинні бути обґрунтованими, необхідними та пропорційними військовим цілям. Вони повинні залишатися в правових межах та не порушувати основні права людини. У разі введення обмежень на підприємницьку діяльність під час воєнного стану необхідно забезпечити прозорість, справедливість та компенсацію за втрати, що можуть виникнути у зв'язку з такими обмеженнями.

Обмеження даного права можуть стосуватись встановлення ліцензійної системи шляхом отримання спеціальних дозволів для здійснення своєї діяльності, вжиття заходів для контролю над виробництвом та постачанням певних товарів і послуг, включаючи націоналізацію або обов'язкове репрофілювання підприємств для задоволення потреб військових сил та громадського сектору, а також обмеження на зовнішню торгівлю, що означає введення експортних або імпорتنних обмежень, встановлення контролю над імпортом товарів, технологій чи послуг.

10. *Право на працю.* Як вказувалось вище, у зв'язку з введенням воєнного стану була запроваджена загальна мобілізація, що спричиняє перешкоду для реалізації права на працю, яке передбачає вільний вибір професії та можливість заробляти собі на життя певною працею, особою особою за власною волею, оскільки мобілізація вимагає від громадян України виконання військових обов'язків, включаючи призов для приєднання до Збройних Сил України або резервних військових формувань.

Крім того, було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає що: «особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану» [15]. Так, роботодавець має право перевести свого працівника на іншу роботу без його згоди, а працівник має право на розірвання трудового договору без попередження за два тижні у зв'язку з введенням бойових дій в місцевостях, на яких розташоване певне підприємство і на яких ведуться активні бойові дії. Важливо відмінити, що даний Закон діє протягом воєнного стану та втрачає чинність з дня його припинення або скасування.

11. Право на страйк. Як вбачається з частини 4 статті 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», в умовах воєнного стану проведення страйків забороняється [16].

12. Право на освіту. Функціонування системи освіти під час дії воєнного стану характеризується пошуком нових підходів до здобування освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання. Частина 1 статті 57¹ Закону України «Про освіту» передбачає: «що здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування), на час особливого періоду гарантується: організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених зако-

ном; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби)» [17].

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що деякі права та свободи людини і громадянина, передбачені Основним Законом України, не є абсолютними, оскільки можуть бути обмежені нормативно-правовими актами в інтересах територіальної цілісності України та національної безпеки, а сам факт введення воєнного стану на території нашої держави є правовою підставою для їх обмеження. Важливо відзначити, що обмеження прав за обсягом і змістом під час воєнного стану мають тимчасовий характер і повинні бути обґрунтованими необхідністю забезпечення воєнних потреб, правопорядку всередині країни та безпеки населення. Вони мають бути пропорційними та обмежувати лише ті права, обмеження яких є необхідним. Не менш важливе дотримання допустимих юридичних меж втручання у права людини задля недопущення зловживання їх обмеженням.

Література

1. Слїнько Т.М. Правові підстави обмеження реалізації прав і свобод людини та громадянина. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf> (дата звернення: 27.10.2023).

2. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 2. С. 42-46. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/11.pdf (дата звернення: 27.10.2023).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

6. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовт. 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>

8. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 08 лип. 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

10. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 69/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413>.

11. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

12. Про інформацію: Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

13. Порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану, затверджений Протоколом оперативного штабу Ради оборони Київської області від 07 лип. 2022 р. № 145. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii%CC%88-kyi%CC%88vskoi%CC%88-oblas.pdf>.

14. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

15. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

16. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 бер. 1998 р. № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

17. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

References

1. Slinko T.M. Pravovi pidstavy obmezhenia realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf> (data zvernennia: 27.10.2023).

2. Mernyk A.M., Kuzmina V.O., Burlakov B.M. Obmezhenia prav i svobod liudyny v suchasnykh umovakh: teoretychni i praktychni aspekty. Yurydychni elektronni naukovy zhurnal. 2020. № 2. S. 42-46. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/11.pdf (data zvernennia: 27.10.2023).

3. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Pro vvedennya voyennoho stanu: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

6. Pro zatverdzhennya Poryadku perevirky dokumentiv v osib, ohlyadu rechey, transportnykh zasobiv, bahazhu ta vantazhiv, sluzhbovykh prymishchen' i zhytla hromadyan pid chas zabezpechennya zakhodiv pravovoho rezhymu viyskovoho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 29.12.2021 № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>.

7. Pro zatverdzhennya Poryadku provedennya evakuatsiyi u razii zahrozy vynyknennya abo vynyknennya nadzvychaynykh sytuatsiy: postanova

Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30.10.2013 № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>.

8. Pytannya zaprovadzhennya ta zdiysnennya deyakykh zakhodiv pravovoho rezhymu voyennoho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 08.07.2020 roku № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Tekst>.

9. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks vid 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

10. Pro zahal'nu mobilizatsiyu: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24.02.2022 № 69/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413>.

11. Pro mobilizatsiyu pidhotovku ta mobilizatsiyu: Zakon Ukrayiny vid 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

12. Pro informatsiyu: Zakon Ukrayiny vid 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

13. Poryadok provedennya masovykh zakhodiv na terytoriyi Kyivskoyi oblasti v umovakh pravovoho rezhymu voyennoho stanu,

zatverdzhenny Protokolom operatyvnoho shtabu Rady oborony Kyivskoyi oblasti vid 07.07.2022 roku № 145. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii%CC%88-kyi%CC%88vskoi%CC%88-oblas.pdf>.

14. Pro peredachu, prymusove vidchuzhennya abo vyluchennya mayna v umovakh pravovoho rezhymu voyennoho chy nadzvychaynoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Tekst>.

15. Pro orhanizatsiyu trudovykh vidnosyn v umovakh voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Tekst>.

16. Pro poryadok roz'hlyadu kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv): Zakon Ukrayiny vid 03.03.1998 № 137/98-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Tekst>.

17. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

PECULIARITIES OF RESTRICTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS UNDER MARTIAL LAW

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: liubov.netska@npp.nau.edu.ua, chakatia@ukr.net

*The purpose of the article is to establish the limits of possible interference with human and citizen rights in the conditions of martial law and the compliance of the introduced restrictions on human rights with the norms of the Constitution of Ukraine. **Research methods:** formal-legal, analysis and synthesis, comparative-legal, logical. **Results:** it is proved that in a democratic society legitimate restrictions of human rights can be applied, the specifics of the restriction of various human and citizen rights during the introduction of martial law are determined, the conditions under which these restrictions can be justified as temporary measures to ensure the security and protection of the state in a crisis situation are outlined, it is concluded that restrictions on human rights should be proportionate and apply only to those rights whose restriction is necessary. **Discussion:** it is emphasized that one of the main problems is finding a balance between the need to ensure the security of the state in the conditions of a military conflict and the preservation of the basic rights and freedoms of citizens. Often restrictions on rights are introduced as temporary measures, but it is important to define the limit of these restrictions. It is emphasized that the list of rights, the limitation of which is permissible, and the actual limits of the reduction of the scope of rights permitted by law need to be clarified. Some human and citizen rights and freedoms provided for by the Basic Law of Ukraine are not absolute. It is important to observe the permissible legal limits of interference with human rights in order to prevent abuse of their limitations.*

***Key words:** martial law; human rights and freedoms; public authorities; local governments; restriction of human and citizen rights and freedoms.*

Стаття надійшла до редакції 19.12.2023